

UDK 81'42

Mira Krajnc Ivič

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

mira.krajnc@um.si

OBRAVNAVA BESEDIL: MERILA ZA RAZLIKOVANJE MED BESEDILNO VRSTO IN BESEDILNIM TIPOM¹

Besedila, ki izkazujejo skupne prototipične lastnosti, pogosto skupinimo v besedilne tipe ali besedilne vrste. Besedilne vrste so rezultati ustaljenih jezikovno-vedenjskih dejanj znotraj komunikacijskega področja določene diskurzivne skupnosti. Ta opredelitev izhaja iz opredelitve besedila po komplementarnem modelu. Za razliko od besedilnih vrst so besedilni tipi vezani na besedilno infrastrukturo in kot taki pravzaprav niso del sistematike skupinjenja (klasifikacije in tipologizacije) besedil. Znanje o besedilnih vrstah sodi med nujna znanja, da lahko sodelujemo v družbenih procesih.

Gljučne besede: besedilo, besedilna vrsta, besedilni tip, klasifikacija, tipologizacija

Texts that display common prototypical characteristics are often grouped into text types or genres. Genres are the result of habitual language and behavioural activities within the communicative field of a specific discursive community. The definition of a genre derives from the complementary model of text definitions. Unlike genres, text types are formed based on language infrastructure; they are not part of systematic text grouping (classification and typologisation). Knowledge of genres is crucial to participating in social processes.

Keywords: text, genre, text type, classification, typologisation

1 Uvod

Sodobna komunikacijska sredstva in nova spoznanja na različnih področjih človekovega delovanja vplivajo na spreminjanje razumevanja pojmov besedilo, besedilna vrsta oziroma besedilni tip. Navidezno sopomenska izraza besedilna vrsta oziroma besedilni tip v sebi skrivata različna merila skupinjenja besedil. Tako se izraz besedilni tip nanaša na skupine besedil, ki se med seboj razlikujejo izključno na osnovi jezikovnih meril, kot sta na primer slog in slogovni postopek. Izraz besedilna vrsta pa na besedilne skupine, ki so rezultati ustaljenih jezikovno-vedenjskih dejanj znotraj komunikacijskega področja določene diskurzivne skupnosti.

O besedilnih skupinah je precej objavljenega v tujini in pri nas, a je treba upoštevati, da imajo te svoje posebnosti v vsaki družbeni in jezikovni skupnosti. Pri nas imamo tako podrobne opredelitve in tipologijo novinarskih besedilnih vrst in zvrsti ter znotraj literarne vede umetnostnih besedil za komunikacijski področji *mediji* in *umetnost*. Znanstvene

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

publikacije, ki bi prinašala podrobno klasifikacijo in tipologizacijo besedilnih vrst po drugih komunikacijskih področjih, pa še nimamo. Poleg tega že obstoječe tipologije ne razlikujejo med besedilnim tipom in besedilno vrsto, zaradi česar ne vpeljujejo vertikalne klasifikacije besedil. To pravzaprav nakazuje, da je skupinjenje besedil pri nas še malo raziskano, da v obstoječem večinoma le učbeniškem in priločniškem gradivu prevladujejo, z redkimi izjemami, nepopolne opredelitve besedilnih skupin in poskusi njihovega systemskega skupinjenja. Na potrebo po sistematizaciji na tem področju v učbeniškem gradivu (torej tudi na sploh) pokaže tudi raziskava Ahačiča idr. (2017),² v kateri avtorji izraze, ki se nanašajo na besedilo, umestijo med skladnjo (besedilna skladnja) ali fonetiko (besedilna fonetika).

2 Besedilo in skupinjenje besedil

2.1 Problem opredelitve besedila

Na področju slovenističnega besediloslovja je še vedno uveljavljena opredelitev besedila po de Beaugrandu in Dresslerju (1992) kot komunikacijske pojavitve, ki izpolnjuje sedem kriterijev besedilnosti, med katerimi sta vsaj informativnost in sprejemljivost izrazito subjektivna. Prav zato ta opredelitev besedila ne zadostuje. Na besedilo je treba gledati z več vidikov hkrati, in sicer s strukturno-slovničnega, komunikacijsko-funkcijskega (pragmatičnega) in semantičnega vidika, ki si tudi razvojno sledijo v navedenem zaporedju. Strukturno-slovnični vidik daje poudarek na analizi besedilotvornih, zlasti zaimenskih in morfemskih sredstev vezanja besedilnih enot, komunikacijsko-funkcijski ali pragmatični na sporočevalni vlogi besedila v danih okoliščinah in semantični na pomenskem razmerju med besedilnimi enotami/propozicijami (t. i. besedilna sklenjenost). Zanimariti ne gre niti naslovnika, ki s svojim pogledom na svet prispeva k interpretaciji besedila, in na povezanost besedila z drugimi semiotskimi sistemi (Starc 2011: 434, Vičar 2015: 802). Besedilo je tako komplementarni, multimodalni kulturno-družbeni fenomen (Gansel in Jürgens 2007: 51; Starc 2011: 433). To med drugimi potrjujejo spletna besedila, v katerih se prepletajo značilnosti govornih in zapisanih besedil in pri katerih je običajno linearno branje deloma ali v celoti nadomestilo izbirno.³ Opredelitev besedila kot mesta pogajanja o smislu sporočenega (Katnič Bakaršič 1999: 80) vključuje naslovnikov vidik in se prav tako zdi upravičena. Pri teh pogajanjih je naslovnikova naloga, da se skuša kar najbolj približati tvorčevim dejanskim ciljem (Eco 1999). Besedilo je opredeljeno tudi kot sestavljeni znak, konkretni označevalec glede na jezikovna, družbeno-kulturna in druga pravila namreč evocira točno določenega označenca in obratno. Tvorec pri tvorjenju in naslovnik pri interpretaciji vključujeta »svoja lastna življenjska izkustva, lastne poglede, nazore« (Virk 1999: 143 po Eco 1999), kar po Verschuernu (2000) predstavlja posameznikov mentalni svet, Simpson (2014: 23) pa to po Hallidayju povzame z besedami, da jezik zrcali udeleženčevo mentalno sliko sveta.

² Raziskava prinaša pregled rabe jezikoslovne terminologije, njen cilj pa je »poenotenje jezikoslovnih izrazov pri slovenščini in drugih jezikih na pojmovni in izrazni ravni« (Ahačič 2017: 4).

³ Izbirno branje naslovniku omogoča, da sam izbere ne le vsebine, ki jih bo bral, ampak tudi smer branja in s tem zaporedje branih vsebin.

Opredelelitev besedila lahko po Ganselu in Jürgensu (2007: 51) povzamemo tako: besedilo je v sebi koherentna celota jezikovnega komuniciranja v danem kontekstu, ima prepoznavne komunikacijske naloge in na poseben način oblikovano strukturo, tj. zvezo slovničnih in semantičnih relacij med stavki oz. propozicijami, ki tvorijo besedilo in ki vplivajo na njegovo notranjo povezanost ali koherentnost.⁴

2.2 Predlog sistemskega skupinjenja besedil

Besedila glede na prototipične zunaj- in znotrajbesedilne prvine skupinimo na besedilne tipe, vrste, razrede, različice idr. Skupinjenje besedil je predlog v smislu sistemsko-teoretičnega vidika in je prav tako temeljno raziskovalno področje besediloslovja. Poznavanje znotraj- in zunajbesedilnih prvin neke besedilne skupine povečuje stopnjo objektivnosti pri sicer opisni analizi konkretnega posameznega besedila in posledično posameznikovo jezikovno sporazumevalno zmožnost. Posameznik pri (tvorjenju ali) interpretaciji nekega besedila lahko opazuje, ali dano besedilo pri določenih prvinah odstopa od pričakovanega, torej pritegne pozornost, ali ne; tako lahko ne le po občutku, ampak s konkretnimi primeri prikaže, zakaj meni, da je tvorec, recimo, negotov pri podajanju informacij, da morda katere informacije prikriva ipd.

2.2.1 Besedilni tip

Besedilna skupina, ki jo pojmuje in poimenuje z besedno zvezo *besedilni tip*, po Gansel, Jürgens (2007: 68) ni vezana na posameznikove aktivnosti znotraj nekega komunikacijskega področja, temveč na besedilno infrastrukturo. Tako besedilom nekega besedilnega tipa pripisujemo značilnosti izključno na osnovi jezikovnih meril, kot so a) slog (ironično),⁵ b) kanal (digitalno), c) vloga/funkcija besedila, (povezovalno) in č) slogovni postopek ali tematski razvoj (pripovedno besedilo) (Gansel, Jürgens 2007: 69).⁶ Besedilni tipi glede na svoje jezikovne značilnosti predstavljajo »vir za tvorjenje

⁴ Kot kriterije besedilnosti navajata: medbesedilnost, funkcionalnost, celostnost, materialnost in medijskost. Pri tem se materialnost in medijskost nanašata na razlikovanje med digitalnim in klasičnim besedilom ter na načine posredovanja besedila naslovniku (internet, radio, televizija). Funkcionalnost je določena s primarnimi zunajbesedilnimi značilnostmi, kot so družbena institucionalnost, situacijskost, intencionalnost, sprejemljivost in informativnost. Celostnost pa temelji na integracijski moči komunikacijske naloge, katere sestavine določajo ciljnost in namernost besedila. Celostnost se kaže v znotrajbesedilnih merilih, kot sta kohezivnost in koherentnost, ter tematskosti in tudi v zgradbi besedila.

⁵ Slog ali stil je po Juvanu (2003: 16) razpoznaven način rabe jezika, ki določa področje besedilnega smisla in izdaja tvorčeve subjektne pozicije, slog je torej, tako Juvan, »identitetna navigacija«, zato se izraz slog ne prekriva z izrazom slogovni postopek (več opomba 6), skupno jima je, da oba s še drugimi jezikovnimi in nejezikovnimi značilnostmi sooblikujeta smisel besedila. Ironično besedilo je lahko pripovedno, opisno ali argumentativno, morda tudi razlagalno.

⁶ Po van Dijk (1980: 134) vsako besedilo, torej tudi govorjeno, sodi k vsaj enemu prevladujočemu slogovnemu postopku. Ti postopki so po Heinemannu (2000b: 358) opisovanje dejstev v prostoru, pripovedovanje, ki vrednoti fenomene v času, ekspozicija ali razlaganje, ki je razgradnja konceptov, in argumentacija, utemeljena na razmerju med izrekom in tvorcem. Heinemann sicer izhodiščno navaja le 3 besedilne tipe, tj. opisovanje, pripovedovanje in argumentiranje, a kasneje k razlaganju doda še instrukcije. Navedene slogovne postopke pa vzporeja z van Dijkovimi superstrukturami (1980: 128–159). Naj omenim še Vičar (2013), ki po Martinu (1989) ne govori o slogovnih postopkih, temveč o stvarnih besedilnih vrst (angl. *factual genres*).

besedilnih vrst v različnih komunikacijskih položajih« (p. t.). Naj navedeno ponazorim s primerom besedilnega tipa glede na sporočevalno namero, to je recimo prošnja. Da tvorec lahko oblikuje svoje besedilo neke besedilne vrste (prošnja za pridobitev štipendije, prošnja za izvolitev v naziv ipd.), s katerim želi ubesediti, da naslovnika kaj prosi, mora temo oblikovati skladno z značilnostmi nekega slogovnega postopka, v danem primeru z utemeljevanjem (kar je prav tako besedilni tip) in skladno z značilnostmi prenosnika, recimo vidno-pisnega (tudi to je besedilni tip). Poleg teh jezikovnih značilnosti pa naj bi pri tvorjenju upošteval še nejezikovne značilnosti določenega komunikacijskega področja (recimo izobraževanje), kar vse sooblikuje značilnosti konkretnega posamičnega komunikacijskega stika, in tako skupaj z jezikovnimi značilnostmi tvori enkratno in neponovljivo besedilo neke besedilne vrste.

Besedilni tip povzema več različnih jezikovnih značilnosti, dobiva različne značilnosti različnih besedilnih razredov in drugih hierarhičnih nivojev klasifikacije in tipologizacije besedilnih vrst ter po mnenju Gansela in Jürgensa ni del sistematike besedilnih vrst.

2.2.2 Besedilna vrsta

Najpogostejše poimenovanje za skupino besedil je besedilna vrsta. Način, kako raziskovalci poimenujejo in pojmujejo besedilno vrsto, je odvisen od njihovega pojmovanja besedila. Tako je pri nas besedilna vrsta opredeljena kot stalna oblika besedil (Toporišič 2000: 721). V povezavi s funkcijsko zvrstnostjo (npr. Skubic 2005) in pragmalingvistiko (npr. Mikolič 2007, Mikolič 2007a, Mikolič in Romih 2015) se uporablja termin besedilna vrsta, znotraj sistemsko-funkcijskega jezikoslovja (npr. Bizjak 2005, Vičar 2013) pa žanr.

Besedilne vrste so presečišče različnih jezikovnih, družbenih in kognitivnih vprašanj, njihovo poznanje predstavlja splošni orientacijski okvir za procese tvorjenja in razumevanja besedil. Kot navajata Gansel, Jürgens (2007: 92), se besedilne vrste konstituirajo prek prototipičnih medsebojno povezanih kontekstualnih in strukturnih značilnosti. Po njunem mnenju se tako oblikuje okvir za prototipične značilnosti besedil. Te značilnosti so se oblikovale na osnovi konvencij jezikovnih uporabnikov o jezikovno-komunikacijskih vzorcih, za katere so značilni le določeni sporočevalni nameni⁷ glede na medijsko-položajne in tematske značilnosti. Heinemann in Vieweger (1991: 148–150) sporočevalne namene oziroma besedilne funkcije opišeta kot a) funkcijo besedila v interakciji, b) prispevek besedila k realizaciji družbenih okvirjev/možnosti, c) k posameznikovim ciljem in č) h konstituiranju družbenih razmerij. Avtorja navedeta štiri primarne medsebojno inkluzivne besedilne funkcije, izražene z glagoli *izraziti*, *povezati*, *informirati* in *usmerjati*. Zavedata se, da je te funkcije mogoče doseči tudi z nejezikovnim komuniciranjem. Tako razumevanje sporočevalnega namena vključuje

⁷ Izraze sporočevalni namen, besedilna funkcija/vloga oziroma vloga/funkcija besedila in tvorčeva namera uporabljam sopomensko, čeprav se termin tvorčeva namera nanaša na namero posameznega tvorca v trenutku komuniciranja, sporočevalni namen na namen sporočanja, torej izmenjavanja sporočil, medtem ko termin besedilna funkcija v ospredje postavlja delovanje in predvideno učinkovanje besedila kot celote z vidika vseh udeležencev.

večfunkcijski vidik, ki ga poudarja jezikovna pragmatika in ga povezuje s funkcijami besedila po Bühlerju in Jakobsonu. To nujno potrebno povezavo v nekoliko drugačni obliki zagovarja že Kunst Gnamuš (1994a: 54–55 po Nuyts 1992: 60). Vse navedene spremenljivke pogojujejo značilno in ustrezno obliko strukture besedila kot predstavnika določene besedilne vrste.

2.2.2.1 Besedilne vrste v povezavi s »komunikacijskimi področji/družbenimi sistemi«

Izraz »družbeni sistem« Gansel in Jürgens (2007) uporabljata sopomensko za »komunikacijsko področje«. Pri tem termina »komunikacijsko področje« ne gre enačiti s pojmom področja, kot ga uporablja Mikolič (2007, 2007a). Družbeni sistem pa se ne nanaša na družbeno ureditev, ampak pomeni način organiziranja vedenja in ravnanja neke skupnosti na različnih področjih, ki so potreba za doseganje skupnih interesov te skupnosti.⁸

2.2.2.1.1 Vloga družbenih dogovorov

Že Aristotel (Kušej, Pavčnik, Perenič 1993: 24) navaja, da je človek družbeno in družabno bitje. Oblike sožitja z drugimi, kot navajajo Kušej, Pavčnik in Perenič (1993: 24–25), se nenehno spreminjajo, saj je za človeka značilno t. i. produktivno delo, torej proizvodnja življenjsko pomembnih materialnih dobrin kot podlaga za oblikovanje skupnosti oziroma družbe. »Pojem družbe nosi sam v sebi prvine urejenosti, se pravi sistema določenega vedenja in ravnanja posameznikov, ki družbo sestavljajo« (Kušej, Pavčnik, Perenič 1993: 26). Družbena razmerja med posamezniki so lahko »v tolikšni meri interesno konfliktna, da njihovo pravno neurejanje ogroža temeljne človekove dobrine in onemogoča, da temeljne družbene dejavnosti nemoteno delujejo« (Pavčnik 1997: 22), zato vsaka oblika družbenega sožitja zahteva določena pravna pravila in pravna načela, »ki [...] urejajo življenjsko pomembno zunanje vedenje in ravnanje ljudi v državnopravno organizirani družbi.« (Pavčnik 1997: 17–18). Gre za norme oziroma predpise (Kušej, Pavčnik, Perenič 1993: 59), ki terjajo od ljudi določeno družbeno zaželeno vedenje ali ravnanje. V tem primeru je poudarek na regulatorni vsebini in funkciji norme. Norma pa pomeni tudi tako ravnanje ali vedenje v družbi, ki se v ustreznem okolju, v ustrezni skupnosti ali skupini šteje za »normalno«, to je povprečno, veljavno, običajno, torej ravnanja ali vedenja, ki se ga ljudje dejansko držijo in zavoljo česar se nanje lahko zanesemo.

2.2.2.1.1.1 Komunikacijska področja

Po Gansel in Jürgens (2007: 70) je komunikacijsko področje »določeno družbeno področje, za katero so konstitutivne specifične norme dejanj in vrednotenja. Komunikacijsko področje lahko opišemo kot položajno in družbeno opredeljene komplete besedilnih

⁸ Morda bi ustrenejši izraz bil družbene infrastrukture, saj gre za to, kar je potrebno, da skupnost opravlja svoje poslanstvo, a termin sistem poudarja red, ki omogoča in določa delovanje skupnosti.

vrst.« Ta področja so vzgoja, množični mediji, gospodarstvo, pravo, religija, znanost, politika in umetnost.⁹ Znotraj navedenih področij nadalje govorita (2007: 75) o besedilnih vrstah v ožjem in širšem smislu. Npr. za znanstveno področje je izvirni znanstveni prispevek prototipična besedilna vrsta oziroma besedilna vrsta v ožjem smislu, poljudnoznanstveni prispevek oziroma pogodba o zaposlitvi znanstvenega raziskovalca pa v širšem smislu, saj se prvi povezuje s področjem množičnih medijev, druga s pravom.

2.2.2.1.2 Besedilne vrste v zakonskih in podzakonskih predpisih

Tvorjenje besedilnih vrst določajo tudi zakonski in podzakonski predpisi, npr. navodilo za uporabo zdravil ima z *Zakonom o zdravilih*¹⁰ v 87. členu določene obvezne vsebinske enote. To velja tudi za vsebino zavarovalne police, za vabilo obtoženca na razpravo, ki ga obtožencu pošlje sodišče npr. po *Zakonu o prekrških*, 115. člen,¹¹ obvezne vsebinske enote strokovnemu poročilo za izvolitev v naziv določajo pravilniki, statuti. Navedeno dodatno potrjuje opredelitev besedilnih vrst kot produktov konvencionalnih jezikovnih dejanj znotraj nekega komunikacijskega področja.

2.2.2.2 Klasifikacija in tipologizacija besedilnih vrst

Skupinjenje besedilnih vrst je predlog v smislu sistemsko-teoretičnega vidika razumevanja besedilnih vrst. Kot najstarejši poskus skupinjenja besedil glede na znotraj- in zunajbesedilne značilnosti velja delitev na funkcijske stile (Gansel, Jürgens 2007: 60–61), a ta delitev je zelo groba. 1972 je Sandig (povz. po Heinemann in Viehweger 1991: 135–136) izbrala 20 značilnosti (npr. govoren, spontan, monološki, dialoški, prostorski in/ali časovni stik, velelniške oblike, elipse) in ugotavljala, katere od navedenih značilnosti so tipične za določeno besedilo, npr. za zdravniški recept je tako značilno, da ni niti govoren niti spontan, med tvorcem in naslovnikom ni niti prostorske niti časovne hkratnosti, je enogovorno besedilo, ki ima značilna besedilna začetek in zaključek. Navedene razločevalne značilnosti spominjajo na merila ločevanja besedil na javna/zasebna,¹² uradna/neuradna, enogovorna/dvogovorna, zapisana/govorjena itd. S temi merili opisujemo večinoma le zunajbesedilne značilnosti, zato tovrstni opisi besedilnih vrst predstavljajo le parcialno, nepopolno tipologijo besedilnih vrst (Heinemann in Viehweger 1991: 137, Heinemann 2000a: 509–511).

Skupinjenje besedil se pri nas v osnovi razume le kot tipologija besedil (Toporišič 2000: 715), a bi se pravzaprav moralo nanašati tudi na klasifikacijo, ki je po Gansel in Jürgens (2007: 64–68) vertikalna sistemsko delitev glede na enake ali podobne lastnosti, npr. na področju umetnosti so umetnostna besedila epska, lirski ali dramska. Tipologizacija pa je horizontalna delitev, ki vprašanja o besedilnih vrstah razume kot vprašanja o delovanju ljudi na sploh znotraj komunikacijskih področij, npr. lirski

⁹ Nemara bi veljalo kot komunikacijsko področje dodati družino.

¹⁰ Zakon o zdravilih. Na spletu. Dostopno 25. 7. 2018.

¹¹ Zakon o prekrških. Na spletu. Dostopno 25. 7. 2018.

¹² O ustreznosti terminov *zasebno* in *javno* Skubic 2005: 90.

besedila so sonet, oda, romanca ... Prehodi med skupinami besedil so mehki, zato so možna prehajanja in prepletanja neprototipičnih značilnosti.

V okviru gradnje korpusa turističnih besedil se je z vprašanji delitve besedil ukvarjala Mikolič (2007 in 2007a).¹³ Avtorica (2007: 110) turistična besedila deli na a) pravna, b) znanstvena, c) strokovna in poljudnoznanstvena, d) publicistična besedila s področja turizma, e) turističnoposlovna in f) turističnooglaševalska. Že sama poimenovanja skupin kažejo, da turističnoposlovna in turističnooglaševalska besedila sodijo na jedrno področje reda turističnih besedil, ostala besedila na mejno, saj se povezujejo z drugimi komunikacijskimi področji (mediji, pravo), ali pa sodijo k drugim komunikacijskim področjem (znanost). Turizem je kot gospodarska panoga del komunikacijskega področja gospodarstvo. Možnost klasifikacije in tipologizacije turističnih besedil prikazuje tabela 1.

Tabela 1: Odsek prikaza možne klasifikacije in tipologizacije turističnih besedil

Razred	Besedila komunikacijskega področja <i>gospodarstvo</i>	
Red	Turistična besedila	
	Jedro območje	Mejno območje
Družina 1	Turističnoposlovna besedila	
Besedilna vrsta	Razgovor ob sklenitvi turističnega aranžmaja	Pogodba o nakupu potovalne storitve
Družina 2	Turističnooglaševalska besedila	
Besedilna vrsta	Turistični vodnik	Ocena turističnega vodnika
Različica besedilne vrste	Turistični vodnik za mlade	

V slovenščini imamo podrobne opredelitve in tipologijo novinarskih besedilnih vrst in zvrsti za komunikacijsko področje *mediji* in znotraj literarne vede za komunikacijsko področje *umetnost*. Znanstvenega prispevka, ki bi prinašal podrobno klasifikacijo in tipologizacijo besedilnih vrst po drugih komunikacijskih področjih, še nimamo, poleg tega obstoječe tipologije ne razlikujejo med besedilnim tipom, besedilno vrsto in ne vpeljujejo vertikalne klasifikacije besedil.

2.2.2.2.1 Vpliv tradicije na poimenovanje in pojmovanje besedilne vrste

Tradicija in vsakdanja raba izrazov, kot so pismo, prošnja, zahvala, precej vplivata na poimenovanje in pojmovanje, kaj je besedilna vrsta. Navedeno trditev skušam

¹³ Krajnc Ivič 2018.

prikazati s primeri za poimenovanje in pojmovanje skupin besedil, predstavljenih pod točkami 2.2.2.2.1.1 o pismu, 2.2.2.2.1.2 o vabilu in oglaševalskem besedilu in 2.2.2.2.1.3 o kritiki, komentarju, oceni ter recenziji.

2.2.2.2.1.1 Motivacijsko pismo je npr. poimenovanje, pogojevano s tradicijo vloge besedila, poslanega v pisemski ovojnici, ter predvidenim zaželenim perlokucijskim učinkom. Ožjeinteresno pismo¹⁴ namreč po Heinemannu (2000a) vsebuje glede na družbeno in emocionalno razmerje med dopisovalcema praviloma osebna doživetja (izkušnje) in po predpostavki tvorca za naslovnika relevantno primerno znanje. Vsebina pisma¹⁵ je določena s komunikacijskim položajem, in sicer glede na družbeno vlogo udeležencev in družbeno razmerje med njimi ter glede na zanimivost teme za ožji ali neomejen krog naslovnikov. Če gre za ožjeinteresna in uradna pisma, so ta lahko vnaprej dogovorjena besedila, ki služijo kot pisni dokazi, prikazi predhodnih ustnih namer in dogovorov med tvorcem in naslovnikom. Merilo slogovni postopek je določen z vsebino in besedilno vlogo. To besedilu določi tvorec glede na svoje trenutne želje, potrebe, hotenja v odnosu do naslovnika, zato so pisma lahko povezovalna (voščilo, čestitka, zahvala, sožalje, pozdrav, opravičevanje), pozivna (vprašanje, želja, prošnja, prošnja/poziv za opravičenje, očitek), predstavitevna (soglasje, novica), vrednotenjska (predlog, navodilo, nasvet, graja), izvršilna (obljuba, zagotovilo, opomin) ali večfunkcijska. Pozdrav je nepogrešljiva sestavina pisma, kar pomeni, da je osnovna besedilna vloga ožjeinteresnega neuradnega pisma povezovalna. Izraz *motivacijski* zgolj izpostavlja to besedilno vlogo, saj tvorec želi spodbuditi, da naslovnik z njim vstopi v komunikacijski stik.

Poimenovanje (*e-*)pismo se enako kot poimenovanje telefonski pogovor, letak ali brošura nanaša na besedilni tip. Pri tem je merilo ločevanja kanal, prek katerega je bilo besedilo posredovano med udeležencema.

2.2.2.2.1.2 Vabilo in oglaševalsko besedilo

Opredelevanje besedilne vrste le glede na prevladujoč sporočevalni namen predstavlja dodatno težavo. Kot prvo, gre za merilo razlikovanja med besedilnimi tipi, kot drugo tudi za besedila velja, da so večfunkcijska, hibridna. Vabilo je hkrati utemeljevalno pozivno in izvršilno besedilo, še posebej, če je poziv izražen z eksplicitnim performativnim glagolom *vabim(o)*. Manj izrazita je izvršilna ilokucijska vloga, če je namera izražena v deležniški obliki *vabljeni*, *vabljen* ob elipsi glagola biti v 2. os. (*si*, *ste*, *sta*). Pri vrinjeni sekvenci v potekajoče pogovarjanje *A prideš jutri? – Joj, ne utegnem. Hvala ti, da si se spomnil name.* je motivacijska replika večfunkcijska, saj govoreči na svoje vprašanje pričakuje odgovor, sogovorca vabi in se zaveže, da bo v primeru soudeležencevega pritrilnega odziva ob dogovorjenem času na dogovorjenem mestu. Ali lahko širšeinteresno vabilo razumemo kot oglaševalsko besedilo? Tega sicer ne moremo opredeliti po Searlovih pogojih posrečenosti govornega dejanja, razen če izhajamo iz prevladujočih tvorčevih namer, in sicer predstavitvene – oglaševalno

¹⁴ Značilnosti pisma veljajo tudi za e-pismo.

¹⁵ Krajnc Ivič 2017.

besedilo predstavlja prodajno ali storitveno novost – in pozivne – tovrstno besedilo poziva naslovnika, da naj si oglaševano privoščni oziroma stori, kot je oglaševano. To pomeni, da je skupina besedil, ki jih označujemo s poimenovanjem oglaševalno besedilo, opredeljena z drugimi merili kot zahvala, opravičilo ali prošnja, katerih opredelitev temelji na tvorčevi nameri (torej gre za besedilne tipe), ali kot okrogla miza,¹⁶ letak, brošura, katerih pojmovanje in poimenovanje temeljita spet na drugih merilih.

2.2.2.2.1.3 Kritika, komentar, ocena in recenzija

Ali je s komunikacijskim področjem povezano razlikovanje v poimenovanju besedilnih skupin kritika, komentar, ocena in recenzija? Ta besedila so utemeljevalna, odzivna in mnenjska, po Gansel in Jürgens (2007: 70) ne sodijo v isti besedilni razred, komentar je medijsko besedilo, recenzija znanstveno. A ta ugotovitev deluje precej splošno. Zato sem skušala najti povezave med poimenovanjem tovrstnih besedil glede na komunikacijsko področje.

Komentar po Gansel in Jürgens (2007: 70) kot argumentativno mnenjsko besedilo poziva k spreminjanju mnenja/delovanja ali k nadaljnjim komentarjem. Oblikovan je lahko tako, da predstavi dve ali več ločenih videnj ali po načelu za – proti. Tak komentar nujno vključuje zaključek. Nadalje je komentar lahko izraz strinjanja z izhodiščnim besedilom/dogodkom/filmom idr. Tretja različica komentarja je kratki komentar, ki temelji le na citatih. Znano je, da komentarji ne nastajajo le v okviru poklicnih udejstvovanj tvorca, npr. tema dneva kot stalna rubrika dnevnika *Delo*, ampak lahko npr. na spletu (komentar na spletnih forumih) vsakdo komentira nogometno tekmo, aktualna politična dogajanja, stanje na cestah, vremenske razmere ipd. Po drugi strani je komentar značilna skupina besedil za izražanje mnenj o športu in ga pišejo športni kritiki, komentator pa spremlja neposredne prenose športnih dogodkov.

Komentar je na komunikacijskem področju mediji torej besedilo, ki ga tvori strokovnjak nekega področja (npr. športa, aktualnih političnih dogajanj). Za poimenovanje vrednotenjskega mnenjskega besedila na komunikacijskem področju umetnost pa se uporabljajo izrazi kritika, redkeje ocena, a tudi recenzija (tabela 3).

Možna so tudi poimenovanja z desnim prilastkom, npr. ocena filma (290 pojavitev¹⁷)/knjige (128)/likovnih (2)/leposlovnih (1)/književnih (4)/knjižnih (2)/literarnih (1)/razstavljenih (4)/predstavljenih (1) del.

Po podatkih zbirke Gigafida je leksem *ocena* (224.493) pogosteje rabljen kot *kritika* (58.611), *ocenjevalec* (2.220) pa kljub temu redkeje kot *kritik* (41.736). Če sta smiselni besedni zvezi *kritična ocena* in *kritični ocenjevalec*, po podatkih Gigafide ni rabe besedne zveze *ocenjevalna kritika*. To bi pomenilo, da je pomensko polje leksema *ocena* širše od pomenskega polja leksema *kritika*, a primer s področja leposlovja prikazuje tudi sopomensko rabo:

¹⁶ Ali je besedna zveza *okrogla miza* ustrezno poimenovanje besedilne vrste? Gre namreč za besedilo, ki nastaja ob (javnem) soočanju o temi, o kateri imajo enakopravni sodelujoči lahko nasprotujoča si stališča, mnenja.

¹⁷ Podatki v oklepajih so navedeni po Gigafidi, 25. 7. 2018.

Petra Vidali je Glazerjevo listino prejela za publicistično, kritiško in uredniško delo. Svoje ocene leposlovnih del objavlja [...] ter v Večerovi prilogi Čitalnica, ki je pod njenim uredništvom postala prepoznaven prostor za objavljanje knjižnih ocen. Njene literarne kritike odlikujejo (Gigafida, 19. 2. 2018).

Tabela 3: Poimenovanja za mnenjske skupine besedil in njihova pojavitev v Gigafidi

Področje	Skupine besedil			Tvorec
	Kritika	Ocena	Recenzija	
				Strokovnjak ¹⁸
Likovna	227	7	1	Likovni kritik
Filmska	308	21 ¹⁹	27	Filmski kritik
Glasbena	205	12	7	Glasbeni kritik
Gledališka	268 ²⁰	17 ²¹	5	Gledališki kritik
Literarna	668	22	7	Literarni kritik
Kiparska	1	/	/	/
Književna	63	14	5	Književni kritik
Knjižna	9	101	45	Knjižni kritik
Kuharska	1	/	/	Kuharski kritik
Kulturna	39	2	55	Kulturni kritik
Koncertna	2	/	6	Koncertni kritik
Avtomobilska	4	/	1	Avtomobilski kritik
Računalniška	/	8	2	/
Jezikoslovna	7	/	1	/

Preveriti bi veljalo še, ali ta trditev velja tudi za komunikacijsko področje, v okviru katerega je besedilo nastalo. To bi pomenilo, da je treba obravnavo skupino besedil, kot sta kritika in ocena, vezati na tista komunikacijska področja, za katera je pogostejša raba

¹⁸ Po podatkih Gigafide so zelo redka poimenovanja s samostalnikom *ocenjevalec*, in sicer po ena pojavitev za področje filma in likovne umetnosti ter 3 za glasbo in literaturo, 2 pojavitvi s pridevnikom *knjižni*.

¹⁹ Ta je lahko tudi številčna in ni nujno, da jo tvori strokovnjak, torej ocena ne nosi iste teže kot filmska kritika, zato ne gre za sopomenski izraz.

²⁰ Besedna zveza se v zbirki Gigafida pojavlja od 1992 dalje.

²¹ Besedna zveza se pojavi v letu 1999 pojavi enkrat, ostale pojavitve po letu 2000. Zanimiv je primer rabe *Na dolgem seznamu vlog v ljubljanski Drami je le malo takih, ki jim pravimo nosilne in jih običajno kritiki izpostavijo v gledaliških ocenah* (Gigafida, 19. 2. 2018), v katerem je razvidno, da je tvorec ocene kritik.

poimenovanja ocena oziroma kritika.²² Morda je prikazana raba le posledica težnje po slovenjenju na nekem komunikacijskem področju, na drugem pa je raba termina ocena ustrežnejša, npr. *ocena zaključnega dela*, lahko da gre za laična poimenovanja, deloma prilagojena težnji po drugačnosti od npr. konkurenčnega izdajatelja istovrstnih besedil podobnih vsebin,²³ ki postopoma lahko vodi v razvoj različic neke skupine besedil, te se namreč zgodovinsko-razvojno oblikujejo na osnovi različnih besedilnih vzorcev neke besedilne vrste (Gansel in Jürgens 2007: 56).²⁴

Poleg ocene in kritike se za poimenovanje skupine vrednotenjskih mnenjskih besedil pojavlja še izraz recenzija, in sicer je raba izrazita na komunikacijskih področjih, vezanih na umetnost in knjige. V zadnjem času se izraz recenzija pojavlja z levim določilom *video*, kar velja tudi za komentar, ki je lahko *audio* ali *video*. Določili kažeta na kanal ali način posredovanja besedila naslovniku, ne pa tudi področja, torej na vsebino, temo, na katero se recenzija/komentar nanaša.²⁵

2.2.2.3 Skupinjenje in pojmovanje skupin besedil v učbenikih in učnih načrtih za slovenščino

Dokument *Splošne specifikacije vaj in nalog*²⁶ prinaša pregled obstoječih in s strani ministrstva potrjenih učbenikov za slovenščino za osnovno šolo in gimnazijske programe, obstoječih e-gradiv, učnega načrta za slovenščino v OŠ in za gimnazijske programe in le deloma za druge srednješolske programe ter kratek pregled relevantnih strokovnih in znanstvenih prispevkov. Ugotovljeno je bilo, da se v zbranem gradivu obravnava v povprečju petinsedemdeset besedil, učečim se predstavljени kot besedilne vrste, npr. voščilo, čestitka, zahvala, opravičilo, prošnja/vloga/prijava, življenjepis,²⁷ opis osebe/kraja/postopka, pripoved o življenju osebe, vabilo, oglaševalsko besedilo, mali oglas, komentar, ocena, zapisnik, e-pošta, pismo, potrdilo, pooblastilo, intervju. Sam izraz besedilna vrsta ni natančno opredeljen. Merila, kdaj gre za besedilno vrsto in kdaj ne, niso enotna, saj je npr. besedilna vrsta prošnja, vabilo, zahvala, določena na osnovi sporočevalnega namena, medtem ko to merilo ne velja za življenjepis ali e-pismo. Nadalje učeči se ločeno in po stopnjah spoznava vsebinske strukturne enote eseja, tako se najprej seznanijo z opisom osebe (zunanje, telesne značilnosti), nato z oznako osebe (predstavitev njenega značaja), nazadnje še s pripovedjo o osebi (dogodki iz njenega življenja). Z didaktičnega vidika je tak način verjetno ustrezen, a vzbuja vtis, da se izrazi opis, oznaka, pripoved nanašajo na besedilne vrste, čeprav so to poimenovanja besedilnih tipov. Opis osebe je del npr. besedilne vrste zaslisanje pričé v kazenskem postopku.

²² Tvorec besedila ima torej na voljo več poimenovanj za isti denotat vsaj dve poimenovalni možnosti, izbira pa je lahko odvisna od konteksta (Ulčnik 2014).

²³ Za potrditev navedenega bi bile nujne nadaljnje besedilnovrstne raziskave.

²⁴ Kot primera različic besedilne vrste navajata besedilno vrsto vremenska napoved in njeni različici vremensko napoved za sosednje pokrajine in vremensko napoved za pomorščake.

²⁵ Podobno je v prvi vrsti na komunikacijsko področje religija vezano poimenovanje besedilne vrste oznanilo, ki je po SSKJ 'duhovnikovo sporočilo, obvestilo ob koncu maše o cerkvenih dogodkih v prihodnjem tednu'.

²⁶ Dokument *Specifikacija zbirke besedil BERTA* je trenutno interno gradivo projekta *Slovenščina na dlani*, ki smo ga pripravljale Mira Krajnc Ivič, Darinka Verdonik, Tanja Brčić Petek, Branislava Vičar in Ines Voršič.

²⁷ Kljub uveljavljeni splošni rabi življenjepisa v obliki europass se učeči se z njim med formalnim izobraževanjem ne seznanijo oziroma je odločitev, ali bodo obravnavali to obliko življenjepisa, prepuščena učitelju.

2.2.2.3.1 Merila skupinjenja besedil v učbeniškem gradivu

Besedila se v pregledanem gradivu skupinijo po naslednjih merilih: a) vsebini, temi (turistična, pravna besedila), b) perlokucijskem učinku (humorna besedila), c) ilokucijski vlogi (pozivna, zavezovalna), č) tvorcu besedila (novinarska besedila),²⁸ d) slogovnem postopku (pripoved o življenju osebe, predstavitev/opis osebe/kraja, prepričevalni pogovor). A med temi merili ni vzpostavljenih medsebojnih razmerij, kar pred učečega in učečega se postavlja ovire. Še posebej, a) če upoštevamo, da se besedila v srednješolskih učbenikih (npr. Bešter 1999: 60–67 in 87–90) po vlogi enkrat skupinijo skladno z Jakobsonovo (1996: 149–160) opredelitvijo funkcije jezika, ki jo povzema tudi Toporišič (2000: 724–725), in drugič s Searlovimi razredi govornih dejanj, b) pod a–d navedena merila v učbenikih niso predstavljena kot merila skupinjenja besedil in c) glede na jezikovna merila besedila skupinimo na besedilne tipe in ne na besedilne vrste.

V pregledanem osnovno- in srednješolskem gradivu so prisotna povezovanja med slogovnimi postopki in tvorčevimi namero ali med tvorčevimi namero in slovničnimi značilnostmi besedilne vrste, a le pri zapisanih besedilih, kar implicira, da se npr. tema govorjenih besedil ne razvija skladno z značilnostmi vsaj enega slogovnega postopka in da za govorjena besedila ne velja povezava med slovničnimi značilnostmi in tvorčevimi namero.

Za ponazoritev navajam opredelitve zapisnika in zahvale.

2.2.2.3.1.1 Zapisnik – primer povezovanja slogovnega postopka in tvorčeve namere

Zapisnik je opredeljen kot predstavitevno »besedilo o enkratnem preteklem dogodku, zato sodi med pripovedna besedila« (Križaj Ortar idr. 2005: 91).²⁹ Če naj bi bil zapisnik objektivno predstavitevno besedilo, bi se tema lahko razvijala kot opisovanje, in sicer poročanje, saj je bistvo pripovedovanja vrednotenje preteklega dogodka (npr. van Dijk 1980: 140; Heinemann 2000b: 359, Simpson 2014: 122–126). V delu, v katerem so navedeni sklepi, je zapisnik izvršilno besedilo, saj s potrditvijo zapisnika tam navedeni sklepi dobijo izvršilno moč. Z vidika tvorčeve namere je zapisnik torej hibridno besedilo, vsebuje namreč značilnosti dveh skupin besedil, ločenih glede na razrede govornih dejanj: sporočanje-vplivanejske in izvršilne (Skubic 2005: 100). Iz tega izhaja, da je v učbenikih (npr. Vogel idr. 2013, Križaj Ortar idr. 2005) zapisnik kot

²⁸ Novinarska besedila so red besedil znotraj komunikacijskega področja medijska besedila (Krajnc Ivič 2018). Tvorec besedila pa je le ena od spremenljivk, ki določajo komunikacijsko področje.

²⁹ V učbeniku *Slovenščina 2: z besedo do besede* (Vogel idr. 2013: 126–127) je pod naslovom *Zapisnik* obravnavano poročilo s seje dijaškega parlamenta. Iz nalog, ki se nanašajo na besedilo, izhaja, da je zapisnik, ali morda poročilo, razumljen kot pripovedovanje o preteklem dogodku.

pripovedno, torej vrednotenjsko besedilo napačno predstavljen.³⁰ Dodati je treba, da zapisnik nastaja hkrati z dogodkom, na katerega se nanaša, torej sta ustrezna sedanjik (dr. Novak *pove*) in preteklik (dr. Novak *je povedal*).

2.2.2.3.1.2 Zahvala – primer povezovanja tvorčeve namere in slovničnih značilnosti

Zahvala je opredeljena kot:

Zahvala je besedilo, s katerim izrazimo hvaležnost. Lahko je neuradna ali uradna. Neuradna zahvala je besedilo, v katerem se sporočevalec navadno zahvali posamezniku, predvsem komu od najbližjih, prijateljev ali znancev. V neuradni zahvali se običajno zahvaljujemo za dejanje, ki je že izvršeno, zato je zahvala napisana v pretekliku. Uradna zahvala je besedilo, v katerem sporočevalec v imenu ustanove izrazi hvaležnost naslovniku za pomoč in sodelovanje. Naslovnika vljudno nagovorimo (npr. z besedo *spoštovani*), ga vikamo, uradno pozdravimo in se podpišemo s polnim imenom in priimkom, navadno napišemo tudi funkcijo. Uradna zahvala je namenjena posamezniku (npr. uradni osebi) ali ustanovi in ima predpisano obliko. Lahko jo posredujemo tudi po elektronski pošti. Tudi v uradni zahvali se zahvaljujemo za izvršeno dejanje, zato je napisana v pretekliku. (Kocjan Barle in Perme 2011: 84–85)³¹

Pri navedeni opredelitvi izstopa, da se od devetih povedi le prva nanaša na funkcijsko značilnost obravnavane besedilne vrste. Četrta in deveta poved govorita ločeno o isti slovnični značilnosti zahvale, a ta značilnost ne velja niti za uradno niti neuradno zahvalo. Glavni stavek ali izrek, s katerim izrazimo prevladujočo tvorčevo namero pri zahvaljevanju je namreč v sedanjiku, če je uporabljena osebna glagolska oblika, npr. *Zahvaljujem se, da ...*; sicer čas dogajanja enačimo s časom izrekanja, npr. *Hvala, da ...* Opis dejanja, za katerega se naslovniku zahvaljujemo, je v pretekliku. Očitna je implikacija, da v komunikacijski praksi ne obstajajo uradne govorjene zahvale, saj definicija navaja oblikovne sestavine (nagovor, podpis s polnim imenom in priimkom) uradne zapisane in neuradne govorjene zahvale. Manjkajo primeri leksikalnih enot za eksplicitno ubeseditev zahvale. Opredelitev je torej pretežno položajno-funkcijska in strukturno-slovnična.³² Temelji na tvorčevi nameri, zato gre za besedilni tip, navedene značilnosti so namreč vir za tvorjenje besedilnih vrst v različnih komunikacijskih položajih. To potrjujejo govorna dejanja, ki jih frazeologija uvršča med t. i. pragmatične

³⁰ »Uradna prošnja je v jedrnem delu pripovedno in utemeljevalno besedilo« (Križaj Ortar idr. 2003: 94–95), a uradna pisna prošnja je subjektivno-objektivno besedilo, zato se tema ne more razvijati pripovedno, temveč le utemeljevalno. Z drugimi besedami, pri izpisani opredelitvi je neustrezno rabljen veznik *in*, saj se tema ne razvija nujno hkrati na oba načina. Če pa se razvija na več kot en način, si ti načini niso v enakovrednem razmerju. Dodatno, izraz *subjektivno* se tu nanaša na tvorčevo možnost subjektivnega presojanja, katere podatke bo vključil v besedilo.

³¹ Tudi v tej opredelitvi najdemo opise zunajbesedilnih značilnosti, ki po Heinemannu (2000a: 509–511) predstavljajo le parcialno tipologijo besedilnih vrst.

³² Krajnc Ivič 2017.

frazeme³³ (Jakob 2006). Zanimivo bi bilo raziskati, kdaj je besedilo z eksplicitno zahvalo samostojno besedilo in kdaj del druge besedilne vrste.³⁴

2.2.2.3.2 V pregledanem osnovno-in srednješolskem gradivu skupinjenje besedil ni enotno. Med različnimi načini skupinjenja tudi ni vzpostavljenega razmerja, kar za učečega lahko predstavlja težave. Dodatno težavo predstavlja ugotovitev, da se v izobraževalnem sistemu pravzaprav obravnavajo besedilni tipi, manj besedilne vrste, čeprav se za poimenovanje skupin besedil skoraj dosledno uporablja izraz besedilna vrsta. Smiselnost seznanjanja učečega se s skupinami besedil, kot so komentar, kritika, ocena in recenzija, ter njihovo medsebojno razlikovanje sta odvisna od konkretnih značilnosti posamezne skupine besedil, njene umestitve na komunikacijska področja in načina podajanja učnih vsebin skladno z dejansko rabo teh skupin besedil ter od stopnje in smeri izobraževanja. Nujno bi bilo znanja o besedilih in besedilnih vrstah prevetriti in vpeljati novosti, saj po Heinemannu in Viehwegerju (1991: 130–131) jezikovni uporabnik v procesu socializacije usvoji, da k ustaljeni besedilni obliki sodijo določene vsebine in funkcije, če pa se kasneje v življenju izkaže, da pridobljeno znanje ni uporabno, se izgubi pomembnost in s tem smiselnost naučenih vsebin.

3 Sklep

Besedila izkazujejo jezikovne in nejezikovne skupne lastnosti, zato jih lahko s sistemsko-teoretičnega vidika skupinimo, to je klasificiramo in tipologiziramo. Pri tem besedilne skupine, ki jih oblikujemo na osnovi jezikovnih meril, kot sta med drugim slogovni postopek in funkcija, imenujemo besedilni tipi, besedilne skupine, ki poleg prototipičnih jezikovnih lastnosti izkazujejo še skupne prototipične nejezikovne lastnosti in so produkti konvencionalnih jezikovnih dejanj znotraj nekega komunikacijskega področja, pa besedilna vrsta. Za razliko od besedilnih vrst besedilni tipi niso del klasifikacije in tipologizacije, saj predstavljajo vire za tvorjenje besedilnih vrst v različnih komunikacijskih področjih.

Prispevek se je teoretično pretežno naslonil na literaturo s področja nemškega besediloslovja, a tam predstavljenih dognanj ne le povzema, temveč skuša upoštevati tudi razlike v delovanju obeh družbenih in jezikovnih skupnosti. Obenem skuša nakazati tudi možne raziskovalne poti in kritično pretresti opredelitve izbranih besedilnih tipov (zahvala, pismo, prošnja), ki so v učbenikih sicer predstavljeni kot besedilne vrste.

³³ Npr. zgled pod točko 2.2.2.2.1.2.

³⁴ Pri gradnji prototipa učnega e-okolja *Slovenščina na dlani* smo za besedilno raven pripravili dva tipa vaj, in sicer označevanje pravilnega odgovora o besedilni vrsti in o njenih značilnostih ter premeščanje besedilnih enot v smiselno zaporedje. Vaje smo oblikovali na osnovi korpusa 500.000 besed. Poiskali smo primere, ki so dali točne rezultate, to pomeni, da so rezultati dali iskane skupine besedil. Kot iskalne pogoje smo določili »opravičujem« ali »opravičujemo«; »čestitam« ali »čestitamo«; »zahvaljujem« ali »zahvaljujemo« in za vremensko napoved »oblačno«. Pri čestitki in zahvali se je pokazalo, da sta pogosto del besedilne vrste. Pri ostalih skupinah besedil (*prosim, prosimo, voščim, voščimo, trdim, trdimo*) pa bi bilo treba dodatno filtrirati besedila, saj smo dobili preveč neustreznih zadetkov.

LITERATURA

- Kozma AHAČIČ (ur.), 2017: *Primerjalni prikaz rabe jezikovnih izrazov pri pouku tujih jezikov v osnovnih in srednjih šolah*. Delovno gradivo za pripravljavce učnih načrtov, učbenikov in drugih učnih gradiv. Ljubljana: Zavod za šolstvo. Na spletu.
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2005: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (*Linguistica et philologica*, 11).
- Teun A. VAN DIJK, 1980: *Textwissenschaft*. Eine interdisziplinäre Einführung. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Umberto ECO, 1999: *Šest sprehodov skozi pripovedne gozdove*. Prev. V. Troha. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Labirinti).
- Christina GANSEL, Frank JÜRGENS, 2007: *Textlinguistik und Textgrammatik (eine Einführung)*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Wolfgang HEINEMANN, 2000a: Textsorte – Textmuster – Texttyp. *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Ur. K. Brinker, G. Antos, W. Heinemann, S. F. Sager. Berlin, New York: Walter de Gruyter (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; Zv. 16). 507–523.
- Wolfgang HEINEMANN, 2000b: Vertextungsmuster Deskription. *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Ur. K. Brinker, G. Antos, W. Heinemann, S. F. Sager. Berlin, New York; Walter de Gruyter (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; Zv. 16). 356–369.
- Wolfgang HEINEMANN, Dieter VIEHWEGER, 1991: *Textlinguistik. Eine Einführung*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Nataša JAKOB, 2006: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Roman JAKOBSON, 1996: *Lingvistični in drugi spisi*. 1. ponatis. Ljubljana.
- Marko JUVAN, 2003: Stil in identiteta. *Jezik in slovstvo* 48/5. 3–18.
- Marina KATNIČ-BAKARŠIČ, 1999: *Lingvistička stilistika*. Budimpešta: Open Society Institute.
- Mira KRAJNC IVIČ, 2015: Kohezivno-konektorska sredstva v besedilih, nastalih v predvolilnih obdobjih. *Slavistična revija* 63/3. 269–283.
- Mira KRAJNC IVIČ, 2017: Med materinščino in vero – iz pisem Zdenki Serajnik. *Svetloba dramati našega duha: znanstvene razprave o delih Zdenke Serajnik*. Ur. S. Krajnc. Slovenske Konjice: Občina, Ljubljana: Teološka fakulteta. 107–120.
- Mira KRAJNC IVIČ, 2018: Besedilne vrste v slovenskem besediloslovju. *Jezik in slovstvo* 63/2–3. 75–86, 276.
- Gorazd KUŠEJ, Marijan PAVČNIK, Anton PERENIČ, 1993: *Uvod v pravoznanstvo*. Učbenik. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Vesna MIKOLIČ, 2007: Modifikacija podstave in argumentacijska struktura besedilnih vrst. *Slavistična revija* 55/1–2. 341–355.
- Vesna MIKOLIČ, 2007a: Tipologija turističnih besedil s poudarkom na turističnooglaševalskih besedilih. *Jezik in slovstvo* 52/3–4. 107–116.
- Vesna MIKOLIČ, Maša ROLIH, 2015: Besedilna zvrstnost v novih medijih kot slovarska vsebina. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*. Ur. M. Smolej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 34).

- Marijan PAVČNIK, 1997: *Teorija prava: prispevek k razumevanju prava*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Pravna obzorja, 8). 17–38.
- John R. SEARLE, 1971: *Sprechakte. Ein sprachphilosophischer Essay*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Paul SIMPSON, 2014²: *Stylistics. A Resource book for students*. New York: Routledge.
- Andrej SKUBIC, 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Sonja STARC, 2011: Razmišljati o pismenosti v začetku 21. stoletja. *Razvijanje različnih pismenosti*. Ur. M. Cotič, V. Medved-Udovič, S. Starc. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales (Annales Ludus). 9–10.
- Sonja STARC, 2015: Jezik ustvarjamo in se ga učimo iz besedila – neumetnostnega in umetnostnega. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 151–159.
- Jože TOPORIŠIČ, 2000⁴: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Natalija ULČNIK, 2014: Dvojnici bolnica – bolnišnica v 19. stoletju in danes. *Slavistična revija* 62/4. 647–663.
- Branislava VIČAR, 2013: Peticijska kot besedilna vrsta in njena politična umeščenost. *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*. Ur. A. Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 32). 473–479.
- Tomo VIRK, 1999: Blišč in beda fikcije. V: Umberto Eco, 1999: *Šest sprehodov skozi pripovedne gozdove*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Labirint). 139–148.
- Jef VERSCHUEREN, 2000: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba *cf.
Zakon o zdravlilih. Na spletu.
Zakon o prekrških. Na spletu.

GRADIVO

- Andreja GOLOB, 2016: *Merila določanja besedilnih vrst v učbenikih od leta 1990 do danes*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Mira KRAJNC IVIČ, Darinka VERDONIK, Tanja BRČIČ PETEK, Branislava VIČAR, Ines VORŠIČ, 2018: *Specifikacije zbirke za vaje iz besedil (zbirka BESedil pRAkTičnega sporazumevanjA – BERTA) za e-učno okolje projekta Slovenščina na dlani*. Gradivo projekta *Slovenščina na dlani*. Maribor: Univerza v Mariboru.
- Martina KRŽAJ ORTAR idr., 2005: *Na pragu besedila 3*. Učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. Ljubljana: Rokus.
- Martina KRŽAJ ORTAR idr., 2011: *Na pragu besedila 4*. Učbenik za slovenski jezik v 4. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. 2. izdaja. Ljubljana: Rokus Klett.
- Jerica VOGEL idr., 2013: *Slovenščina 2: z besedo do besede*. Učbenik za slovenščino – jezik v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. 2. ponatis. Ljubljana: Mladinska knjiga.

SUMMARY

Modern ways of communicating and new knowledge of different fields of human activity impact our changing understandings of the concepts of texts, genres and text types. A text is a complementary multimodal cultural and socio-linguistic phenomenon with recognisable communicative functions and structure formed in a specific way. Text structure is a union of grammatical and semantic relations between sentences or propositions that form a text and influence its inner connections or coherency. Seemingly synonymous words like genre and text type mask different criteria for forming text groups. Thus, genres are the basic research field of textual linguistics and at the same time an intersection of various language, social, and cognitive questions. They are the result of habitual language and behavioural activities within the communication field of a specific discursive community. Genres co-create these fields, so the knowledge of genres is part of knowledge crucial to participating in communicative processes—something that is confirmed by the fact that some genres' obligatory content units are regulated by legislation (e.g., instructions for the use of medicines). Unlike genres, text types are formed on the basis of language infrastructure and are sources for different genres. Such language criteria as style, text function, channel, and style process differentiate text types. Text types are not part of the system of genres, which can be arranged vertically (classification) and horizontally (typologisation) at the same time. Differentiating between genres and text types is highly influenced by the tradition of identifying and naming genres, such as a personal letter, motivational letter, acknowledgement, or greeting card.

